
FRANCESC BADRINES PASSANI
La fundamentación filosófica de C. S. Lewis
contra el relativismo cognitivo
*The Philosophical Foundations of C. S. Lewis
against Cognitive Relativism*
[371-391]

Veremos que C. S. Lewis, con fundamentos intelectuales de la filosofía aristotélica, creía que tanto la espiritualidad (en forma de moral) como su efecto cognoscitivo (en forma de práctica científica) son incompatibles con tesis relativistas que, inevitablemente, conducen a un nihilismo devastador.

We shall see that C. S. Lewis, with intellectual foundations from the Aristotelian philosophy, thought that both spirituality (as ethics) and its cognitive effects (as scientific praxis) are incompatible with relativistic theses that, inevitably, lead to a devastating nihilism.

PALABRAS CLAVE: C.S. Lewis, Aristóteles, relativismo, educación.

KEY WORDS: C. S. Lewis, Aristotle, relativism, education.

La fonamentació filosòfica de C. S. Lewis contra el relativisme cognitiu

Francesc Badrines Passani

I. Introducció

Lewis començà el capítol de *The Problem of Pain* dedicat al dolor dels animals amb dues cites. Una és del *Gènesi*, l'altra de la *Política* d'Aristòtil. Aquesta última, estenent-la una mica per ambdues bandes, diu així¹:

[...] L'animal, en primer lloc, està constituït d'ànima i cos, dels quals l'un és el que mana per natura i l'altre el manat. I cal cercar allò natural més aviat en els <animals> que es conformen a la natura, no pas en els corromputs. Per això cal observar l'home millor disposat en cos i ànima, en qui allò és evident: perquè en els depravats o de comportament depravat, tot sovint sembla que el cos mani sobre l'ànima a causa de certa disposició viciosa i contra natura.²

Aquí tenim una declaració de principis típicament aristotèlica: hi ha quelcom que és natural i quelcom que no ho és, que és una desviació. Les operacions de la natura esdevenen diàfanes lluny dels individus corromputs, sigui somàticament, sigui espiritualment, sigui mentalment. Amb d'altres paraules: no hi ha lloc per al relativisme a una filosofia seriosa que

Artículo recibido el día 15 de noviembre de 2015 y aceptado para su publicación el día 7 de julio de 2016.

¹ Totes les citacions són traduccions fetes de l'anglès i del grec antic per l'autor de l'article.

² ARISTÒTIL, *Política*, 1254a34-b2 (I, 5).

pretengui penetrar la realitat. Tant Lewis com Aristòtil eren conscients no només que el relativisme no porta enlloc, atès que és la justificació perfecta per a tot, sinó també que la seva posició epistemològica és insostenible: si tot és relatiu, com diuen els relativistes, la proposició mateixa que ho asseix n'és, de manera que no tot és relatiu.

Així, aquest treball s'articula en tres capítols:

Primer, a “Moralitat objectiva versus relativisme moral”, Lewis anomenarà “Tao” la moralitat comuna a tots els éssers humans, l'existència de la qual es prova a partir de l'estudi de la immensa majoria de textos sagrats. Quan s'entra al camí del relativisme, el sistema educatiu modern se'n ressent perquè es posen en qüestió, de mode suïcida, els principis mateixos sobre els quals el mencionat sistema es sosté.

Segon, a “Relativisme epistemològic i filosofia futura”, veurem que, segons Lewis, el relativisme cognoscitiu es dedica a jugar amb les paraules d'una manera que porta a l'anorreament dels valors judeocristians occidentals, reprenent la noció nociva de filosofia com a xerrameca sofista.

Tercer, a “Recuperació de l'Humanisme Clàssic”, veurem un text del filòsof Christopher Dawson que entronca amb el que ja s'haurà vist de Lewis a “Moralitat objectiva versus relativisme moral”: que per corregir el delta-baix conceptual en què es submergeix Occident, plasmat en el fracàs d'un sistema educatiu constructivista, cal retrobar la vella noció d'Humanisme Clàssic que ens lliga directament amb les nostres arrels grecollatines.

II. Moralitat objectiva versus relativisme moral

Lewis explica a *The Abolition of Man* que tots els éssers humans posseeixen un rerefons moral comú i objectiu. Més enllà del que es pugui considerar una conducta genèricament correcta en tot lloc i època, en un apèndix al final del llibre cita com a suport dites de tot tipus: des de sentències de l'Antic Egipte fins a extractes del poema “Völuspá”, narració mitològica en escandinau antic. Un exemple d'aquest darrer text diu així: “Al Nástrond (l'Infern) he vist... els assassins.”³

Aquesta moralitat objectiva travessa espai i temps, totes les cultures i civilitzacions de tots els estadis de desenvolupament humà, i no es pot de-

³ C. S. LEWIS, *The Abolition of Man: Reflections on Education with Special Reference to the Teaching of English in the Upper Forms of Schools*, 84. El poema narra la història del món, des de la creació fins a la seva fi, per boca d'una profetessa.

mostrar sinó només acceptar com a fet: “[...] No estic intentant *provar* la seva validesa per l’argument del consentiment comú. La seva validesa no es pot deduir. Ni tan sols el consentiment universal seria una prova per als qui no percebin la seva racionalitat.”⁴

Tal moralitat Lewis l’anomena “Tao”, seguint la terminologia xinesa:

Tal com Plató digué que el bé era “més enllà de l’existència”, i Wordsworth que a través de la virtut les estrelles eren fortes, els mestres indis diuen que els Déus mateixos neixen de la Rta i l’obeeixen.

Els xinesos també parlen d’una cosa gran (la cosa més gran) anomenada “Tao”. És la realitat més enllà de tots els predicats, l’abisme que hi havia abans del Creador mateix. És la Natura, el Camí, la Sendera. [...] Els antics jueus lloen la Llei en tant que “vertadera”.

D’ara endavant, a aquesta concepció, en totes les seves formes (platònica, aristotèlica, estoica, cristiana i també oriental) m’hi referiré senzillament i breu com “el Tao”.⁵

Tanmateix, i seguint Kant quan deia que l’educació ho és tot, el Tao ontològicament inherent a l’home és potencial, i cal actualitzar-lo mitjançant una educació adequada. Ens recorda Lewis al mateix llibre que: “[...] Aristòtil diu que l’objectiu de l’educació és fer que l’estudiant estimi i desestimi allò que cal.”⁶

Segons diu Lewis a la corresponent nota al final del llibre, es refereix concretament a aquesta cita: “[...] Per això cal rebre certa educació ja des de la joventesa, com diu Plató: per alegrar-se i entristir-se com cal. Aquesta és, en efecte, l’educació correcta.”⁷

A un altre text, diu Lewis que: “[...] cal formar els éssers humans en l’obediència a les intuïcions morals gairebé abans que les tinguin, i anys abans que siguin prou racionals per discutir-les, o es corrompan abans que arribi el temps de la discussió”⁸.

L’educació que defensa Lewis no té res de relativista. Es basa en què el món està entitativament i dinàmica jerarquitzat, i el nostre enteniment pot

⁴ *Ibidem*, 83.

⁵ *Ibidem*, 17-18.

⁶ *Ibidem*, 16.

⁷ ARISTÒTIL, *Ètica nicomaquea*, 1104b11-13 (II, 3).

⁸ C. S. LEWIS, “Why I am not a Pacifist”, 51.

discernir una veritat objectiva mitjançant la intel·lecció. Aquesta educació, basada en l'amor per la indagació, la recerca i un estudi sacrificat on res no és gratuït, s'oposa totalment al relativisme cognitiu postmodern parlant en general, i essent més específics a la concepció del mal com a element merament cultural i reduïble a patrons de comportament socialment relativistes: “[...] Pots ésser bo amb vista al bé; no pots ésser dolent amb vista al mal.”⁹

A *The Abolition of Man* Lewis parla d'un llibre que llegí al seu moment, escolar i d'esperit relativista, inadequat per a l'educació de caire tradicional i clàssic que ell defensava. Ens oculta el títol, els noms reals dels dos autors i l'editorial, limitant-se a anomenar-lo *The Green Book*, escrit per Gaius i Titius:

Al segon capítol, Gaius i Titius citen la coneguda història de Coleridge a la cascada. Recordareu que hi havia turistes presents, que un l'anomenà “sublim” i l'altre “bonica”, i que Coleridge aprovà mentalment el primer judici i rebutjà el segon amb disgust. Gaius i Titius comenten que: “Quan l'home digué ‘Això és sublim’, semblava estar fent una observació referida a la cascada... En realitat... no estava fent una observació referida a la cascada sinó una observació referida als seus propis sentiments. Allò que realment estava dient era ‘Tinc sentiments associats en la meua ment a la paraula *sublim*’, o més breument, ‘Tinc sentiments sublims.’”¹⁰

Aqueixos punts de vista són típicament constructivistes: la realitat és una construcció social i els adjectius no es refereixen a res real en el món sinó als sentiments que el subjecte conscient projecta a l'exterior des de la seva ment. No deixa d'ésser una desviació de l'idealisme alemany. Lewis s'oposava fermament a aquests punts de vista relativistes, com també Aristòtil a la versió corresponent a la seva època (sofismes i demagògia).

Lewis, tot seguint la seva concepció de la literatura infantil i juvenil com a eina educativa (fet que desagradava a Tolkien), aprofitava les bones oportunitats per atacar les doctrines que considerava errònies:

Hi havia un noi anomenat Eustace Clarence Scrubb, i gairebé s'ho mereixia. Els seus pares l'anomenaven Eustace Clarence i els mestres Scrubb.

⁹ C. S. LEWIS, *Mere Christianity*, 44.

¹⁰ C. S. LEWIS, *The Abolition of Man*, 2.

No puc dir-vos com l'anomenaven els seus amics perquè no en tenia cap. No anomenava els seus pare i mare "pare" i "mare" sinó Harold i Alberta. Eren persones molt al dia i avançades. Eren vegetarians, no fumadors i abstemis, i portaven un tipus especial de roba interior.¹¹

Al paràgraf tot just vist, Lewis aprofita per carregar contra la banalització del llenguatge que porta a banalitzar la realitat. La subversió de l'ordre natural comporta posar en qüestió contínuament l'autoritat:

[...] No tingueu por de la paraula "autoritat". Creure coses per autoritat només significa creure-les perquè te les ha dit algú qui jutges digne de confiança [...]. Crec que existeix Nova York. No l'he vist jo mateix. No podria provar per raonament abstracte que existeix.¹²

Qüestionar l'autoritat sistemàticament porta a un carreró sense sortida i a absurds continus, com també la conducta contrària. I és que Sant Tomàs mateix recomanava sotmetre a escrutini racional mesurat les fonts d'autoritat.

Seguint amb aquesta crítica a la banalització ontològica del llenguatge i els sentiments, veiem un passatge de *The Screwtape Letters*. Foredor recomana a Absenta que confongui el seu pacient mitjançant un recurs al solipsisme:

Mantingues-los concentrats en si mateixos mentre intenten produir *sentiments* mitjançant l'acció de la voluntat. Quan vulguin demanar-Li caritat, que intentin crear, en lloc d'això, sentiments caritatius per a si mateixos sense que se n'adonin d'estar fent tal cosa. Quan vulguin demanar coratge, que intentin en realitat sentir-se valents [...]. Ensenya'ls a estimar el valor de cada preguera per l'èxit en produir el sentiment desitjat.¹³

A la novel·la, el dimoni temptador vol que les oracions de l'humà al qual vigila siguin vanes, que reverteixin en ell mateix en lloc d'estar enfo-

¹¹ C. S. LEWIS, *The Voyage of the Dawn Treader*, 1. "Scrub" s'assembla a "scrub", que significa "escarrassit" com a adjectiu, "fregar" com a verb i "persona sense importància" com a substantiu.

¹² C. S. LEWIS, *Mere Christianity*, 62.

¹³ C. S. LEWIS, *The Screwtape Letters & Screwtape Proposes a Toast*, 16-17.

caedes a Déu. Aquí podem establir un paral·lelisme amb Aristòtil quan diu, pel que fa a la sensibilitat somàtica, que un sentit pot estar en acte sense que hi hagi una sensació real. Això es pot esdevenir perquè la imaginació és una facultat entre la sensació i l'enteniment i pot funcionar de forma independent. Un té fred quan té febre per més que sigui ple agost. El resultat del procés és la substitució de la realitat per psicologismes, meres il·lusions.

Lewis considerava que el relativisme moral havia portat a la lenta però contínua caiguda del nivell educatiu a les institucions públiques:

[...] Era coeducativa, una escola per a nois i noies, allò que s'anomenava escola "mixta". Alguns deien que no era ni de prop tan mixta com els caps de la gent que la portava. Aquesta gent tenia la idea que nois i noies havien de poder fer allò que volguessin. I desafortunadament allò que més volien deu o quinze dels nois i noies més grans era molestar els altres.¹⁴

El que està criticant en aquest paràgraf és la idea que es pot aprendre i progressar d'una manera relaxada, sense esforç ni acceptació de l'autoritat del mestre o professor. Òbviament, això no és possible. L'aprenentatge comporta sacrifici, i on no hi ha respecte s'imposa el criteri dels estudiants que no volen avançar. El resultat és el sabotatge de les lliçons.

Aquest paràgraf exemplifica la dissolució dels valors tradicionals sobre els quals s'ha edificat la civilització judeocristiana occidental:

–Si resulta que t'has estat rifant de mi, no et tornaré a dirigir la paraula.
Mai, mai, mai.

–No m'estic rifant de tu –digué Eustace–. T'ho juro. T'ho juro per...
per tot.

(Quan jo era a escola un hauria dit "ho juro per la Bíblia". Però les Bibles no eren valorades a la Casa Experimental.)¹⁵

Com hem dit, sense educació el Tao no passa de la potència a l'acte. Cal una criança adequada. I com diu Aristòtil, hi ha molts camins errats i més aviat pocs de rectes:

¹⁴ C. S. LEWIS, *The Silver Chair*, 1.

¹⁵ *Ibidem*, 6.

[...] I el mateix pel que fa a les virtuts, atès que la manera d'actuar en els nostres tractes amb els altres homes ens fa justos o injustos, i la manera d'actuar davant els perills i l'hàbit de témer o encoratjar-nos ens fa valents o covards. I similarment pel que fa als desigs i a la ira: uns esdevenen prudents i tranquils i d'altres desenfrenats i iracunds, uns per comportar-se així en tals afers i els altres <per comportar-se> altrament. En una paraula: els hàbits s'esdevenen dels actes similars. Per això cal realitzar certa classe d'actes: perquè els hàbits es segueixen de les seves diferències. Consegüentment, no té poca importància habituar-se ja de joves d'una o altra manera, sinó molta, o més aviat tota.¹⁶

Això és comprensible perquè hi ha mil maneres de fer quelcom malament, i més aviat poques de fer-ho bé. La dispersió sempre té més camins que la concreció. Així, actuar de manera impròpia crea un caràcter inadequat mitjançant la repetició del vici.

Tant Aristòtil com Lewis imbricaven aquesta doctrina moral amb les seves teories literàries, molt similars. Lewis, com demostrava constantment, interioritzà la teoria literària aristotèlica en fer que els personatges fossin la causa de l'argument, no a la inversa. Segons la concepció literària d'Aristòtil (centrada en la tragèdia) i de Lewis (en la novel·la de fantasia i ciència-ficció), els personatges són responsables dels seus actes, si no morals almenys causals, fins i tot quan actuen en la ignorància (el paradigma clàssic és Èdip en occir el seu pare i esposar la seva mare). El grec ho deixà clar en aquest paràgraf, on explicà que el caràcter íntim del personatge literari és causa natural dels esdeveniments dramàtics:

[...] el pensament i el caràcter són les dues causes naturals de les accions [...], i l'argument és la imitació de l'acció. Així, amb argument vull dir l'arranjament dels incidents, amb caràcter <vull dir> allò segons què diem que els agents tenen certes qualitats, i amb pensament els moments en què els qui parlen demostren quelcom o enuncien una veritat necessària.¹⁷

És a dir, pensament i caràcter són causes, mentre que les accions són efectes. I si l'argument és la imitació de l'acció, aleshores és la imitació d'un

¹⁶ ARISTÒTIL, *Ética nicomaquea*, 1103b13-25 (II, 1).

¹⁷ ARISTÒTIL, *Poètica*, 1450a1-7 (6).

efecte, de manera que l'argument depèn dels subjectes del pensament i dels caràcters, que són els personatges. No a la inversa. De manera que els personatges no depenen pas de l'argument.

Els actes responen a desitjos quan no a alguna mena d'obligació. I Lewis tenia molt clar quines són les dues espècies del desig: “[...] Perquè, com dic, hi ha dos tipus de desig. Un és una áskesis, un exercici espiritual, i l'altre és una malaltia.”¹⁸

Quan el desig no s'enfoca al bé, es cau en una perversió que ens allunya del Tao. Aristòtil ho posava amb d'altres paraules menys orientalizadores (pel que fa al mot xinès “Tao”, no pel que fa al grec “áskesis”), però deia el mateix, com s'ha vist.

Així, podem finir amb una cita de Lewis que ens remet a l'esment que cal parar en allò concret, com hem vingut repetint, per no perdre'ns en divagacions que, en el cas que estem acabant de tractar, ens allunyarien de la Llei Moral: “[...] Comprens més de Déu a partir de la Llei Moral que a partir de l'univers en general, igual que comprens més d'un home escoltant-lo conversar que mirant una casa que hagi construït.”¹⁹

Paraules que, sense cap mena de dubte, podria haver signat Aristòtil.

III. Relativisme epistemològic i filosofia futura

Abans de veure com el postmodernisme ha dissolt l'humanisme i ha impel·lit el relativisme cognitiu, comencem aquest segon capítol recordant que Lewis es preocupava per la fonamentació filosòfica de la possibilitat dels miracles. Com ens diu Richard Purtill, Doctor en Filosofia:

Quan tracta la possibilitat dels miracles, els arguments bàsics de Lewis prenen la forma d'un dilema. Mostra que el famós argument de Hume contra la possibilitat dels miracles és una petició de principi, atès que Hume pressuposa el que hauria de provar: que les lleis naturals no es poden suspendre. Dir que la “experiència uniforme” mostra que les lleis naturals no es trenquen mai no és més que pressuposar que mai no hi ha hagut cap miracle, que és precisament l'afer a tractar. Oi més, també toca un punt més profund. L'experiència mai no pot provar la uniformitat de la natura,

¹⁸ C. S. LEWIS, “On Three Ways of Writing for Children”, 30.

¹⁹ C. S. LEWIS, *Mere Christianity*, 29.

car tots els arguments de l'experiència pressuposen la uniformitat de la natura, com el propi Hume veié. Aleshores, tenim l'anomenat "Problema de la inducció de Hume": com es justifiquen els arguments de l'experiència?²⁰

El problema de la tesi empirista no és sostenir que el coneixement provingui de l'experiència, sinó sostenir que tot coneixement prové de l'experiència. Aristòtil i Lewis no tenien cap problema en reconèixer que el coneixement humà s'inicia en l'experiència, naturalment durant la infància. No podria ésser altrament si els humans som compostos de matèria i forma. Però el coneixement no és complet només amb allò empíric. Es pot avançar sense l'experiència, i de fet s'avança en ciències com l'astrofísica quan es versa sobre múltiples dimensions (només tractables matemàticament), forats de cuc o supercordes.

Així, Purtill continua dient:

Doncs, llevat que hi hagi una altra sortida del dilema de Hume (i els filòsofs han estat incapaços de posar-se d'acord en una altra alternativa), el teista té una raó per creure en els arguments de l'experiència, mentre que el no-teista no. Així, lluny d'haver-hi una incompatibilitat entre teisme i raonament científic, el raonament científic essencialment depèn d'una filosofia teista. (Que això és històricament cert ho ha indicat Whitehead, entre d'altres.)²¹

Per a Lewis la naturalesa és regular perquè aquest és l'ordre ontològic diví, i els miracles són intervencions directes de Déu que trenquen la regularitat. Per a Aristòtil, atès que el moviment perfecte és el circular perquè no té fi i Déu és un vivent que és bo i feliç en pensar-se a si mateix, el moviment en la naturalesa es transmet per un Déu no creador, de manera que tenim cicles de dia i nit, revolucions dels astres, etc. Ambdós posen el principi en un enteniment pur diví, tot i que de manera diferent.

Convé recordar, endemés, que la física quàntica interpreta les lleis físiques com a probabilitats que es poden trencar en un moment qualsevol. S'accepta la possibilitat que algú, per exemple, desaparegui de la superfície

²⁰ R. PURTILL, *Lord of the Elves and Eldils: Fantasy and Philosophy in C. S. Lewis and J. R. R. Tolkien*, 170-171.

²¹ *Ibidem*, 171-172.

de la Terra i reaparegui sobtadament a un altre lloc de l'univers. Sota aquest nou punt de vista de la física més avançada, els miracles serien certament suspensions momentànies de les lleis físiques, tot i que no necessàriament dutes a terme per una intel·ligència superior a la humana.

La comprensió de la fonamentació filosòfica del miracle com a possibilitat fàctica ens porta a preguntar-nos què és allò real, i què volem dir amb la paraula “real”. Aquí, un cop més, el dimoni Fotredor mostra el camí al seu deixeble Absenta:

[...] T'adonaràs que els mantenim completament confosos pel que fa al significat de la paraula “real”. L'un diu a l'altre, al voltant d'una gran experiència espiritual, que “Tot el que *realment* succeí fou que oïres certa música en un edifici il·luminat”. Aquí, “real” es refereix als mers fets físics, separats dels altres elements de l'experiència que en realitat tingueren. Per altra banda, també diran “Està molt bé parlar d'una capbussada tan alta mentre estàs assegut en aquesta butaca, però espera fins que siguis allà dalt i vegis com és *realment*”. Aquí, “real” s'usa amb un sentit oposat referint-se no als fets físics (que ells ja coneixen mentre discuteixen l'afer en butaques) sinó a l'efecte emocional que tals fets tindran a la consciència humana. Es poden defensar les dues aplicacions de la paraula, però la nostra feina és mantenir les dues al mateix temps, de manera que el valor emocional de la paraula “real” es pugui posar ara a un costat del compte, ara a l'altre, segons ens vagi bé [...]. Així, en un naixement la sang i el dolor són “reals”, mentre que l'alegria és un punt de vista merament subjectiu.²²

El que vol indicar Lewis és que la realitat no es limita a la matèria. El mateix opinava Aristòtil. Seguim veient que:

[...] Encara que retorcis una cadena de raonaments perquè culmini en benefici nostre, trobaràs que has estat reforçant en el teu pacient l'hàbit fatal d'atendre a assumptes universals i de retirar l'atenció del corrent de les experiències sensibles. La teva feina és fixar-li l'atenció al corrent. Ensenya-li d'anomenar-lo “vida real” i no permetis que es preguntí què vol dir “real”.²³

²² C. S. LEWIS, *The Screwtape Letters & Screwtape Proposes a Toast*, 167-168.

²³ *Ibidem*, 2.

Fotredor recomana que s'aparti els humans del pensament més especulatiu i allunyat de la quotidianitat. Un altre factor important és que el pacient no estigui mai sol, de manera que no pugui pensar-se a si mateix i qüestionar si hi ha quelcom més enllà del que es percep pels cinc sentits:

[...] Un cop al carrer, la batalla estava guanyada. Li vaig mostrar un venedor de diaris que anunciava l'edició del migdia i un autobús número 73 que passava, i abans que acabés de baixar les escales ja havia introduït en ell la convicció inalterable que, fossin quines fossin les idees estranyes que poguessin entrar al cap d'un home mentre estigués tancat amb els seus llibres, una dosi saludable de *vida real* (forma que tenia de referir-se a l'autobús i al noi dels diaris) era suficient per mostrar-li que tot allò no podia ésser veritat.²⁴

Sense dubte, aquesta exhortació a convertir en tabú la soledat introspectiva també la veié Aldous Huxley, i així ens ho féu notar a *Brave New World*, on la felicitat a la societat perfecta passa per què ningú no es trobi mai sol ni mantingui relacions sexuals amb una sola persona més d'una setmana. Només hi ha dues coses definitives: el règim polític i la mort tant biològica com absoluta.

Aquesta incapacitat per a l'aïllament voluntari i la vida interior porta a l'obsessió per la novetat a qualsevol preu. Com més nou sigui quelcom, millor:

[...] Naturalment, és del tot inconcebible anar mitjançant la raó de la proposició "Estic perdent l'interès en això" a "Això és fals". Però, com ja he dit abans, és la xerrameca i no la raó allò en què has de confiar. La mera paraula "fase" molt possiblement ajudi a enganyar-lo. Imagino que la criatura n'ha passat per moltes ja (totes ho han fet), i que sempre es sent superior i tracta amb condescendència els qui ha deixat enrere, no perquè realment els critiqui sinó senzillament perquè s'han quedat al passat. Confio que el mantindràs en les idees vagues de Progrés, Desenvolupament i Punt de Vista Històric, i que li faràs llegir moltes biografies modernes. Els protagonistes sempre estan sortint de fases, oi?

Veus la idea? Mantingues-li la ment fora de la simple antítesi entre Verdader i Fals amb expressions boniques i fosques com "Era una fase" o "Ja he passat per això", i no oblidis la beneïda paraula "adolescent".²⁵

²⁴ *Ibidem*, 3.

²⁵ *Ibidem*, 46-47.

El relativisme cognitiu, el constructivisme social, es poden interpretar com a una perversió extrema del “Tot flueix” d’Heràclit: ja no és només el món sensible que canvia constantment sinó el subjecte, que ni tan sols es pot aferrar a si mateix perquè la personalitat és una construcció social accidental. El cognoscent ja no és una unitat sintètica que coneix un món extern objectiu o, en tot cas i platònicament, rememora les formes pures a través de les còpies materials, sinó que es dilueix àdhuc la ciència.

Ni Aristòtil ni Lewis, realistes, podien estar d’acord amb això. Ells consideraven que el coneixement és tal perquè és la comprensió sintètica de la realitat mateixa. El relativisme, per natura, cau en el camp de la dispersió. No permet que l’individu s’aferrí a res.

Lewis, més enllà del relativisme, també volia tractar del materialisme:

[...] El teu home està acostumat, des de petit, a tenir una dotzena de filosofies incompatibles ballant-li al cap. No pensa primàriament en les doctrines com a *vertaderes* o *falses*, sinó com a *acadèmiques* o *pràctiques*, *desfasades* o *contemporànies*, *convencionals* o *despietades*. La xerrameca, no l’argumentació, és el teu millor aliat per mantenir-lo allunyat de l’Església. No perdís el temps fent-li creure que el materialisme és *veritat*! Fes-li creure que és fort, o dur, o valent, que és la filosofia del futur. Això és el que cerca.²⁶

El materialisme filosòfic té una tradició mil·lenària: com a mínim des de l’època de Leucip i Demòcrit. Emperò, a propòsit d’això, anem a *Out of the Silent Planet*, la primera novel·la de la trilogia de Lewis. El malvat, Weston, està exposant la seva doctrina al protagonista, Ransom, i a l’Oyarsa (àngel custodi) del planeta. Ransom, qui ha après la llengua de l’àngel, li està traduint l’exposició. Les tesis, literalment diabòliques dins la novel·la, que veurem a les properes pàgines són: primer, que la moral és un residu primigeni a eliminar; segon, i com a conseqüència, que no cal justificar res perquè donar explicacions del que sigui és inacceptable dins el nou ordre vital que cal imposar al món:

—La vida és més gran que qualsevol sistema de moralitat; les seves exigències són absolutes. No és per tabús tribals ni màximes de quadern que

²⁶ *Ibidem*, 1-2.

ha seguit la seva marxa implacable des de l'ameba fins a l'home, i des de l'home fins a la civilització.

–Diu –començà Ransom– que les criatures vivents són més fortes que la qüestió de si un acte és dolent o bo. No, això no pot ésser cert... Diu que és millor estar viu i ésser dolent que estar mort... No, diu... diu... No puc dir què diu, Oyarsa, en el teu llenguatge.²⁷

Potser Ransom no ho pot traduir no per manca de coneixement de la llengua angelical sinó perquè la maldat expressada no té traducció a un llenguatge diví. En tot cas, el que Lewis està exposant és la desviació d'una doctrina irracionalista que es basa en pulsions i no en conceptes: l'acció es justifica en si mateixa, no requereix elaboració conceptual.

Havent saltat al segon llibre de la trilogia però mantenint el discurs de Weston, venut irrevocablement al mal, trobem que:

–La tragèdia de la meua vida –digué–, i de fet del món intel·lectual modern, és la rígida especialització del coneixement que suposa la creixent complexitat d'allò que es coneix [...]. Per fer-me justícia, he de deixar clar que el fals ideal humanista de coneixement com a finalitat en si mateixa mai m'ha atret. Sempre he volgut saber tenint com a objectiu la utilitat. Al principi, la utilitat se m'apareixia naturalment en una forma personal: volia beques, uns ingressos [...]. Quan vaig aconseguir tot això, vaig començar a mirar més lluny: la utilitat per a la raça humana!²⁸

Aquí, Weston comença a desvirtuar l'utilitarisme portant-lo fins a un darrer extrem que es veurà més endavant: l'extermini físic de tot allò que no sigui útil. Però hi ha passos abans d'arribar-hi, i un d'ells és prendre consciència que la Vida és una força irracional imparabile, un tren al qual t'has de pujar per no morir. Si aquesta evolució no darwiniana ni lamarckiana necessita una empenta perquè la voluntat humana s'imposi de manera absoluta, cal donar-la-hi:

–[...] Aleshores vaig començar a percebre aquesta força [la que donarà títol a la tercera novel·la de la trilogia]. Vaig començar a veure que la meua devoció exclusiva vers la utilitat humana es basava en un dualisme inconscient.

²⁷ C. S. LEWIS, *Out of the Silent Planet*, 140.

²⁸ C. S. LEWIS, *Perelandra*, 87-88.

–Què vols dir?

–Vull dir que durant tota la meua vida havia estat creant una antítesi o dicotomia absolutament acientífica entre l'Home i la Natura. Havia cregut que lluitava *per* l'Home contra el seu ambient no humà. Durant la meua malaltia em vaig submergir en la biologia, i particularment en allò que s'anomena filosofia biològica. Fins aleshores, com a físic, m'havia limitat a observar la Vida com a un subjecte fora del meu interès. No m'havien interessat els punts de vista enfrontats dels qui traçaven una fina línia entre allò orgànic i allò inorgànic, i dels qui sostenien que allò que anomenem Vida era inherent a la matèria des del mateix començament. Però de sobte sí. Vaig veure gairebé de cop que no podria admetre cap trencament, cap discontinuïtat, en el procés de desenvolupament còsmic. Em vaig convertir en un creient convençut de l'evolució emergent. Tot és u. Allò relatiu a la ment, el dinamisme inconscientment intencional, està present des del mateix començament.²⁹

Weston es convertí a la nova fe: una mena de postevolucionisme espiritualista anomenat “evolució emergent”. Un producte típicament post-modern i futurista, tot i que no relativista, o almenys no en el sentit del pensament dèbil actual basat en la correcció política. És un nou tipus de pensament que Lewis vincula a l'evolucionisme en general. Els actes no necessiten justificació, com tampoc l'existència. Cal avançar destrossant tot allò que se'ns posi per davant. Weston continua confessant que:

L'espectacle majestuós d'aquesta intencionalitat cega i inarticulada obrint-se camí, amunt i amunt, en una infinita unitat de realitzacions envers una sempre creixent complexitat d'organització, envers l'espontaneïtat i l'espiritualitat, escombrà tota la meua antiga concepció d'un deure cap a l'home com a tal. L'home en si mateix no és res [...]. Estendre l'espiritualitat, no estendre la raça humana, és d'ara endavant la meua missió [...]. Primer vaig treballar per a mi mateix; després per a la ciència; després per a la humanitat; i ara, a la fi, per al propi Esperit.³⁰

L'Esperit per al qual treballa, i amb gust, és en realitat l'Àngel Caigut, qui haurà de prendre el lloc del Pare i regnar per sempre un cop pervertida

²⁹ *Ibidem*, 88-89.

³⁰ *Ibidem*, 89.

tota l'espècie humana. No deixa de tenir certs ressos hegelians això de treballar per a l'Esperit, però Lewis no va per aquí exactament, com veiem si seguim amb Weston:

–[...] Déu és un esperit, Ransom. Pots estar-ne segur.

–Sí, és clar. Però aleshores què?

–Aleshores què? Doncs esperit, ment, llibertat, espontaneïtat, d'això estic parlant. Aquest és l'objectiu vers el qual tot el procés còsmic s'està movent. [...] *Esperit pur*.³¹

La doctrina de Weston consisteix a accelerar el procés un cop endevinada quina és la direcció correcta. Cal moure's cap a una espiritualitat mal entesa, on els homes prescindixin fins i tot del seu cos i de la reproducció sexual natural: una tecnocràcia absoluta basada en l'assassinat previ de qualsevol que s'hi oposi. És un procés indiscutible a partir del moment en què el seguidor de la doctrina ha entès l'objectiu còsmic:

–[...] L'antropomorfisme és una de les malalties infantils de la religió popular [...]. Anomeni-ho una Força. Una Força gran i inescrutable, manant en el nostre interior des dels fons obscurs de l'ésser. Una Força que pot escollir els seus instruments.³²

Weston acaba de deixar clar que aquest Esperit no és una persona, almenys segons la seva doctrina. És clar que Lewis construeix Weston com un personatge enganyat pel Mal, atès que el Dimoni sí és una persona. Espiritual, no material, i caiguda de la Gràcia, per ésser exactes. Aquest Esperit és una força, o la Força, més aviat. És una mena de vitalisme, mal entès i extremadament violent:

–[...] cel i terra, Déu i Dimoni. No cal que digui que, segons el meu punt de vista, no és admissible un vertader dualisme a l'univers.

–Però què diantre vols dir? –preguntà Ransom.

–El teu Dimoni i el teu Déu –digué Weston– són imatges de la mateixa Força [...]. La teva religió, al capdavant, diu que els dimonis són àngels caiguts.

³¹ *Ibidem*, 90.

³² *Ibidem*, 91.

–I estàs dient precisament el contrari, pel que he entès: que els àngels són dimonis que s’han alçat al món.³³

Un cop eliminades les filosofies i teologies tradicionals i decrepites, i un cop alçats els dimonis sota la forma d’àngels a l’avantguarda d’una força espiritual sense pietat i irrimable, només queda seguir el corrent a qualsevol preu:

–En llenguatge planer, significa que les coses que la Força vol que facis són allò que la gent normal anomena diabòliques?

–Estimat Ransom, m’agradaria que no continuessis caient al nivell popular. Les dues coses són només moments d’una sola i única realitat. El món salta endavant a través de grans homes, i la grandesa sempre transcendeix el mer moralisme.

–Fins on arriba? Obeiries la Força Vital si t’impulsés a assassinar-me?

–Sí.

–O a vendre Anglaterra als alemanys?

–Sí.

[...]

–Que Déu t’ajudi! –exclamà Ransom.

–Continues casat amb els teus convencionalismes –digué Weston–. Segueixes movent-te en abstraccions.³⁴

Ni tan sols la traïció a la pàtria venent-la a una potència estrangera té el més mínim significat per a Weston. Ja no pensa en termes locals, nacionals, continentals o planetaris. La seva mirada és l’Absolut:

–No hi ha distinció possible en el pensament concret entre jo i l’univers. En la mesura que sóc el conductor de la pressió central i capdavantera de l’univers, sóc ell. [...] Jo sóc l’univers. Jo, Weston, sóc el teu Déu i el teu Dimoni.³⁵

Weston, com a bon il·luminat, s’erigeix en força de xoc d’una nova revolució, que aquest cop serà universal, metafísica i ontològica, literalment

³³ *Ibidem*, 92.

³⁴ *Ibidem*, 94.

³⁵ *Ibidem*, 94-95.

parlant. Tota referència al passat quedarà esborrada al nou món, com a *Brave New World* de Huxley. Especialment el passat més hostil a aquest nou espiritualisme, la civilització judeocristiana occidental amb els tres pilars fonamentals: filosofia grega, dret romà i religió jueva filtrada pel cristianisme. La pèrdua de perspectiva històrica serà total, posant-se el comptador a zero.

Com a exemple de la defensa de l'educació i els valors clàssics que proposa Lewis, el text ideal és el d'un coetani i compatriota seu, el filòsof Christopher Henry Dawson (1889-1970), qui propugnà la recuperació del model educatiu basat en el classicisme.

IV. Recuperació de l'Humanisme Clàssic

Enfront d'aquesta filosofia futura i falsament avantguardista, Lewis advoca per la recuperació d'una educació clàssica que vacuni l'estudiant des de la infantesa. Una vacuna efectiva contra el relativisme a tots nivells i que eviti la pèrdua de l'orientació moral que ens proporcionava l'educació basada en principis clàssicament occidentals. I és que: “[...] La tasca de l'educador modern no és talar jungles sinó irrigar deserts.”³⁶

Ja en aquells temps advertí Lewis la degradació del sistema educatiu públic, i intentà aportar solucions a un problema que s'ha anat agreujant dècada a dècada.

Veiem què diu Dawson al respecte:

L'antiga educació humanista ensenyava tot el que sabia de les civilitzacions de les antigues Grècia i Roma, i ensenyava poc més. Al segle XIX, aquest ideal aristocràtic i humanista es substituï gradualment per l'utilitarisme democràtic de l'educació estatal obligatòria, per una banda, i per l'ideal de l'especialització científica, per l'altra.³⁷

Com tot en aquest món, l'educació estructurada de tal manera era imperfecta, però era encara i així la millor imaginable o disponible. Com més ens hem anat allunyant del paradigma, més ha davallat el nivell educatiu. L'especialització científica és inevitable a mesura que avança la investigació

³⁶ C. S. LEWIS, *The Abolition of Man*, 13-14.

³⁷ CH. H. DAWSON, “The Study of Western Culture”, text digital.

tecnològica moderna, i no és el problema real sempre que es mantingui dins l'àmbit universitari, el lloc propi de qualsevol especialització. El problema és de fons, previ: quin ha d'ésser el model educatiu preuniversitari, com han d'educar-se els infants i els adolescents.

El resultat ha estat una anarquia intel·lectual imperfectament controlada pels mètodes crus del sistema d'examinació i de pagament per resultats. La ment de l'estudiant es carrega i es mareja amb el volum de coneixement nou que s'acumula amb la feina dels especialistes, mentre la necessitat d'usar l'educació com a pedra angular d'una carrera profitosa el deixa amb poc temps per aturar-se a pensar. I el mateix és cert del professor, qui ha esdevingut una mena de funcionari lligat a una rutina de la qual té poc control.³⁸

Dawson morí el 1970, i ja molt abans descrivia la situació de degeneració d'un sistema educatiu postmodern on, per culpa de criteris relativistes, ja no hi ha camins clars. Tot és indiferent perquè no hi ha res que excel·leixi. La igualació per avall mata la pròpia funció del professor, destinat a convertir-se en un eco que s'esvaeix amb el pas del temps a mesura que es perd en un laberint educatiu sense sortida. La conseqüència darrera de tot això és la pèrdua d'autoritat de l'escola com a institució fonamental, i fins i tot l'agressió física (també per part de pares mal educats) a algú que sempre havia estat respectat: el mestre o professor.

Tanmateix, l'antiga educació humanista, amb totes les seves limitacions i defectes, posseïa quelcom que l'educació moderna ha perdut. Possedïa una forma intel·ligible deguda al fet que la cultura clàssica que estudiava es veia com un tot, no només en les seves manifestacions literàries sinó també en l'estructura social i en el desenvolupament històric. L'educació moderna està mancada d'aquesta unitat formal perquè mai ha intentat estudiar la civilització moderna amb la cura i la serietat que l'educació humanista dedicava a la cultura clàssica. Conseqüentment, el denominador comú de la cultura humanista s'ha perdut, i l'educació moderna troba el seu objectiu en especialitzacions competidores.³⁹

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

L'educació moderna (postmoderna, en realitat, atès que la moderna és la que reberen Dawson i Lewis, i encara era classicista i humanista) no ha sabut explicar el món modern, limitant-se a articular-lo mitjançant especialitzacions competidores que creen compartiments estancs i incomunicats. El problema, com veien Dawson i Lewis, no radica en les especialitats i la divisió del coneixement sinó en la incapacitat sintètica del pensament postmodern: fins a Newton, la física encara era filosofia natural. Una divisió mal feta en el saber humà ha portat a què disciplines realment connectades romanguin aïllades. Per a Plató, la filosofia estava íntimament lligada a la geometria. Avui dia, qui digui això en veu alta passa per boig, com ens recorda el físic i historiador de la ciència Michio Kaku (San José, Califòrnia, 1947) al seu llibre divulgatiu *Parallel Worlds*.

Això no succeïa amb l'educació humanista, que sí sabia explicar el món antic i proporcionava un mapa per orientar-se al món modern. L'educació humanista era, i encara és, tot-terreny, però l'educació postmoderna ha fallat estrepitosament a l'hora de guiar, precisament perquè no creu que hi hagi un destí. Avança a cegues, amb els ulls embenats, i en el seu empobriement és incapaç d'estimular convenientment la fantasia:

[...] El noi que llegeix la història escolar del tipus que tinc en ment desitja l'èxit i és infeliç (un cop ha acabat el llibre) perquè no pot aconseguir-lo. El noi que llegeix el conte de fades desitja i és feliç en el propi fet de desitjar, perquè la seva ment no s'ha concentrat en si mateix, com tot sovint passa en les històries més realistes.⁴⁰

Lewis criticava la introducció del realisme narratiu a les lectures escolars, lligada a la introducció d'un realisme materialista i solipsista com a explicació dels processos emotius (repassi's el cas de Gaius i Titius més amunt). El realisme no pas aristotèlic sinó naturalista, ensenyat a una edat inadequada i de mode acrític, porta no només al relativisme emocional sinó també al bloqueig de la fantasia literària, com diu Lewis al paràgraf anterior. L'educació postmoderna crea subjectes dependents, mes la humanista en crea d'independents i de ben formats en la base grecollatina de la civilització occidental.

La solució que Lewis proposava era desfer el camí inadequat i prendre el bo, marginat erròniament:

⁴⁰ C. S. LEWIS, "On Three Ways of Writing for Children", 30.

[...] Havent començat malament una suma, com més aviat ho admeti, torni enrere i recomenci, més ràpidament progressaré. No hi ha res de progressiu en ésser un cap quadrat i refusar admetre un error. I crec que si observeu l'estat actual del món, és prou clar que la humanitat ha estat cometent un gran error. Estem en el camí erroni. I si és així, hem de tornar enrere. Anar enrere és el camí més ràpid endavant.⁴¹

La veritat és que no sabem si Lewis encara ara diria que som a temps.

Francesc Badrines Passani
Las Lilas School, Singapur
 passani_carrara@yahoo.it

Referències bibliogràfiques

ARISTÒTIL. Ètica *nicomaquea*. Edició de I. Bywater. Los Altos: Packard Humanities Institute, 1992 (CD-ROM Thesaurus Linguae Graecae).

— *Poètica*. Edició de R. Kassel. Los Altos: Packard Humanities Institute, 1992 (CD-ROM Thesaurus Linguae Graecae).

— *Política*. Edició de W. D. Ross. Los Altos: Packard Humanities Institute, 1992 (CD-ROM Thesaurus Linguae Graecae).

DAWSON, CH. H. "The Study of Western Culture". Text digital.

<http://www.catholiceducation.org/en/education/catholic-contributions/the-study-of-western-culture.html>.

KAKU, M. (2006). *Parallel Worlds: A Journey Through Creation, Higher Dimensions, and the Future of the Cosmos*. Nova York: Anchor.

LEWIS, C. S. (1991). Why I Am Not a Pacifist. En *Timeless at Heart: Essays on Theology*. Londres: Fount.

— (1994). On Three Ways of Writing for Children. En *Of Other Worlds: Essays and Stories*. Nova York: Harcourt.

— (2000a). *Out of the Silent Planet*. Londres: HarperCollins.

— (2000b). *Perelandra*. Londres: HarperCollins.

— (2001). *The Abolition of Man: Reflections on Education with Special Reference to the Teaching of English in the Upper Forms of Schools*. San Francisco: HarperCollins.

⁴¹ C. S. LEWIS, *Mere Christianity*, 29.

- (2001). *Mere Christianity*. Londres: HarperCollins.
 - (2002a). *The Problem of Pain*. Londres: HarperCollins.
 - (2002b). *The Screwtape Letters & Screwtape Proposes a Toast*. Londres: HarperCollins.
 - (2002c). *The Silver Chair*. Nova York: HarperCollins.
 - (2002d). *The Voyage of the Dawn Treader*. Nova York: HarperCollins.
- PURTILL, R. (1974). *Lord of the Elves and Eldils: Fantasy and Philosophy in C. S. Lewis and J. R. R. Tolkien*. Grand Rapids (Michigan): Zondervan.